

Feltrapport

Feltarbeid i Iran 19. januar – 1. juni 2004

Under vil jeg redegjøre for feltarbeidet jeg gjorde i Iran våren 2004, som en del av mastergraden i sosialantropologi ved Universitetet i Oslo. Etter retningslinjer fra Institutt for Sosialantropologiske Studier vil jeg gjøre rede for hvilke data som er samlet inn under feltarbeidet, og med hvilke metodiske verktøy dette er gjort. Jeg vil også kort redegjøre for hvilke teoretiske verktøy som ble brukt under oppholdet i Iran, samt for de avvik fra intensjonen i prosjektbeskrivelsen i forhold til utført feltarbeide. Jeg vil også inkludere et foreløpig utkast til avhandlingens tematikk og omfang.

Avhandlingens tematikk og omfang:

Hovedfokuset som vokste fram i løpet av feltarbeidet, etter samtaler, intervjuer og deltagende observasjon av redaktører og journalister for ulike ”womens journals” i Iran, er disse enkeltpersonenes strategier for å skyve den såkalte røde linjen framover, med hensyn til kvinners sosiale, økonomiske, rettslige og politiske rettigheter i landet.

Jeg har lagt ekstra vekt på begrepet den røde linje fordi dette begrepet ble brukt i både iranske medier og i folks dagligtale for å beskrive hvor grensene går for hvilke ideer, uttalelser, meninger og handlinger som møtes med politiske eller sosiale sanksjoner, enten av myndighetene eller av samfunnets øvrige aktører (skole, arbeidsplass, familie, fremmede etc.).

De ulike redaktørene/journalistenes synspunkter på debatten omkring kvinners rettigheter i Iran, deres oppfatning av egen og andres posisjon i den offentlige diskursen og deres egen oppfatning av egen og andres mulighet til makt og innflytelse rundt kvinnespørsmål, er det som vil danne kjernen i min analyse. Spesielt har jeg vært interessert i å samle data om hvilke temaer angående kvinners manglende rettigheter som det ikke ennå er mulig å skrive om og hvilke strategier de ulike aktørene legger for å skyve disse grensene.

Et annet tema jeg fikk data omkring var samarbeidet mellom sekulære/religiøse feminister. De redaktørene og journalistene jeg valgte å intervjuer gir en bredde fra sekulær til muslimsk til islamistisk feminist, avhengig av hvilken kategori de selv og andre putter dem i. Denne spennvidden blir helt sentral i min analyse.

Slik blir hovedproblemstillingene mine disse: Hvilke strategier benytter journalister og redaktører i etablerte «women`s journals» som Zanan og Farzaneh eller i det nye nettstedsskriftet womeniniran.org seg av for å oppnå målet sitt om å bedre vilkårene for iranske kvinner.

Hvordan velger de å formulere seg når de må innfri teokratiets krav om å ytre seg innenfor en islamsk diskurs? Hva velger de å ikke si, å utelate når de ytrer seg i det offentlige rom? Hvorfor velger de å formulere seg slik de gjør? Hva er beveggrunnene for valgene de tar?

Hvordan forvalter de som jobber i Zanan, Farzaneh og andre tidsskrifter den nødvendige kunnskapen om hvor grensene går for hva som er akseptabelt å mene? Hvordan tilegner de seg denne kunnskapen? Hvordan formidler de den videre til nye journalister og evt. studenter som jobber for tidsskriftene? Hvilke reaksjoner og sanksjoner møter journalister og tidsskriftene de jobber for dersom det som publiseres tøyser grensene for langt i forhold til hva myndighetene tolererer?

Jeg mener at min analyse av disse nøkkelpersonenes strategier og utspill i den offentlige diskursen i Iran vil tjene på å sammenlignes med vanlige unge jenter og gutters strategier for å skyve den røde linja framover. Fra to av journalistene jeg dybdeintervjuet fikk jeg også innblikk i hvordan deres strategier på det personlige plan både henger sammen med og avviker fra deres rolle som medieaktører. Slik mener jeg å kunne knytte bindeleddet mellom de 15 redaktørene/journalistene og unges framtidsvilkår i et land preget av restriksjoner, sterkt sosialt, økonomisk og politisk press og bånd på ytringsfriheten.

Det kan kort oppsummeres hvilke temaer som i ulik grad ikke ennå kan omtales i media uten frykt for sanksjoner; bruken av hijab, prostitusjon, homofili, abort og utroskap.

I dagliglivet var det på disse områdene mine informanter utfordret den røde linjen; gjennom kortspill og eksorsisme, reise alene (for jenter), røyke offentlig (for jenter), aktivisme, bo alene (for jenter), ha kjæreste, spille fotball eller annen sport (for jenter), weblogging, kleskoder (spesielt for jenter, men også for gutter) hijab og manteau, bruk av overdreven sminke, fest/sosiale samlinger, alkohol, dans, ikke-religiøs musikk, politisk poesi og segregering i det offentlige rom (buss, t-bane, konsert etc.).

Når det gjelder avhandlingens omfang vil jeg holde meg til instituttets krav om 35000 ord (+/- 10 prosent) inkludert referanseliste og fotnoter.

Felten:

Feltarbeidet i sosialantropologi mastergrad ble gjennomført i Iran i perioden 19. februar til 1. juni 2004. Jeg bodde de to første ukene av oppholdet hos en iransk familie i Tehran, deretter leide jeg en leilighet i samme gate som denne familien på mor, far og tre barn i alderen 16 til 25 år. Familien kom jeg i kontakt med gjennom en norsk-iraner jeg møtte i Oslo før avreise. Han og hans kone var også på besøk i Tehran den første dagen jeg tilbrakte der og fungerte slik som et bindeledd mellom meg og sin brors familie, Norge og Iran.

Jeg fikk også uformelt tildelt en veileder på Universitetet i Tehran, gjennom kontakter ved Universitetet i Oslo. Denne veilederen fungerte mer som kontaktknyttet gjennom å introdusere meg for nye personer jeg var interessert i å møte eller ordne intervjuavtaler for meg, enn som en reell veileder. Han introduserte meg også for sjefen for Center for women studies ved det samme universitetet, et sted jeg under hele feltarbeidet brukte som både base, utgangspunkt for observasjon og som offisiell ”forklaring” på hva jeg egentlig gjorde i Iran (”jeg studerer på universitetet i Tehran, har veileder og arbeidsplass der”).

Gjennom disse personene og også ved henvisninger fra en kjent iransk antropolog og den norske lederen for Kilden som tidligere hadde besøkt mange av de samme menneskene jeg ville treffe, kom jeg i kontakt med de 15 redaktørene og journalistene jeg dybdeintervjuet i løpet av mitt feltarbeide.

Seks av disse intervjuobjektene var redaktører for såkalte kvinneblader, en av dem for et litterært tidsskrift, en eide et eget forlag, en jobbet i innenriksdepartementet, de resterende seks var journalister. Alle intervjuobjektene var kvinner, aldersspennet var fra ca. 25 til ca. 55 år.

Samtidig som jeg brukte tid på å komme i kontakt med intervjuobjektene for å gjøre avtaler om intervju, brukte jeg tiden på å lære persisk, samt bli bedre kjent med Tehran, være sammen med familien min (som jeg raskt ble adoptert inn i) og med nye venner.

I tillegg til intervjuer danner samtaler med og observasjoner av de unge iranerne jeg ble kjent med, både gutter og jenter (i alderen 16 til 33) hovedgrunnet for feltarbeidsprosjektet mitt. Her er det tre jenter og en gutt som er blant de viktigste informantene mine, sammen med et titalls andre biinformanter. Fellesnevneren for disse informantene er at de behersker en viss grad av engelsk. De er nok også ganske like i sosial rang og klasse, de var alle fra familier som kan karakteriseres som middelklasse.

Dataene mine ble samlet inn fra universitetet, hjemmebesøk, sosiale treff, turer i og ut av Tehran.

Perioden jeg tilbrakte i Iran var for meg spesielt interessant, siden det var parlamentsvalg i februar, et valg de konservative vant ved å nekte reformister å stille som kandidater. Disse hendelsene gjorde at både medier og folk flest var veldig opptatt av politikk og ytringsfrihet. Samtidig feiret også landet 25-års jubileet for Khomeinis overtagelse av makten i 1979 og dette ble en omdiskutert feiring mye på grunn av de enorme summene som ble brukt på jubileet, samtidig som den nasjonale økonomien er preget av korrupsjon og mislighold, arbeidsledigheten stiger trutt og jevnt og folk flest føler at de har mindre å rutte med enn noen gang.

I løpet av feltoppholdet fikk jeg også oppleve to store årlige høytider; Ashura og No roz. Under Ashura observerte jeg hvordan ungdom spesielt brukte religionen som påskudd for å møtes og få ut spenning, mens i løpet av nyttårsukene rundt No roz deltok jeg i en tradisjonell familiefest som varte i 14 dager og som innebar over 20 hjemmebesøk i forskjellige familier, både i en storby og i en mindre by. Disse høytidelighetene sammen med utallige andre offisielle fri- og helligdager påvirket i stor grad det egentlige prosjektet mitt, da det ofte var vanskelig å avtale møter/komme i kontakt med folk.

Perioden fra de konservative vant valget i slutten av februar (etter massiv velgerboikott) til de overtok 1. juni, var preget av usikkerhet og nervøsitet både i mediene og i vanlige folks diskusjoner. Denne situasjonen ble naturlig nok en viktig del av samtalene under intervjuene mine, fordi den hadde direkte relevans til temaet mitt; ytringsfrihet, kvinners rettigheter, sensur og enkeltpersoners påvirkningskraft på politiske beslutninger.

Det å få innpass ble på mange måter enklere enn jeg hadde forestilt meg på forhånd. Gjestfriheten og høflighetskodeksen er så kulturelt sterk i Iran at det var ytterst sjelden jeg *ikke* ble invitert hjem til noen eller presentert for vennene deres. Slik var det også veldig lett å komme i kontakt med hovedinformantene når jeg ble presentert av det første intervjuobjektet som en venn av henne og en venn av en kjent iransk-engelsk antropolog. Begrepet venn av ble ofte strukket til det aller ytterste og gjorde innpass både blant profesjonelle journalister og redaktører, samt unge iranere relativt lett.

Samtidig møtte jeg ofte problemet med å få adgang til steder informantene mine oppholdt seg, ofte fordi jeg ikke kunne lese plakater med informasjon om aktuelle møter og debatter, eller folk rundt meg antok at jeg ville finne det kjedelig fordi jeg ikke forsto persisk og fortalte i etterkant at de valgte å ikke spørre om jeg ville være med på ting som skjedde.

Slik ble det hovedsakelig tilfeldigheter og hva/hvem informantene trodde jeg var interessert i, som styrte hvilke møter jeg deltok i, hvilke temaer som ble tatt opp på engelsk eller hvilke personer jeg møtte. Av min opprinnelige liste på åtte redaktører/journalister jeg

ville møte i løpet av feltarbeidet fikk jeg derimot intervjuet seks av dem. I tillegg gjorde jeg ni andre mer eller mindre relevante dybdeintervjuer.

Metode og innsamlet data:

Intervjuer:

Gjennom strukturerte og semistrukturerte dybdeintervjuer med journalister og redaktører har jeg samlet data omkring ulike temaer som er relevante for deres prosjekter. Intervjuene var i gjennomsnitt to timer lange. Intervjuguiden jeg tok i bruk, ble fulgt i mer eller mindre grad ut i fra den enkelte situasjon. Hovedpunktene i guiden er organisering/distribuering/produksjon av det aktuelle tidsskriftet, lesergruppen, spesielle utfordringer, unge kvinners situasjon, sensur, eget arbeid/erfaring som redaktør/journalist, innflytelse i samfunnet, islam, feminisme og framtiden.

Under åtte av disse intervjuene brukte jeg en tolk som behersket grei engelsk og flytende persisk, i fem andre intervjusituasjoner hadde jeg med meg en tolk som snakket flytende norsk, engelsk og persisk. To av intervjuene foregikk på engelsk uten tolk, da informantene snakket flytende engelsk.

Jeg brukte båndopptaker på 13 av intervjuene (under de to resterende streiket opptageren), Ett av de 13 intervjuene startet med opptaker, men endte med at vi filmet intervjuobjektet da opptakeren streiket.

Jeg noterte stikkord/sitater under alle intervjuene hvor jeg hadde tolk. Forsøkte også å skrive et kjapt referat i etterkant av intervjuet, dersom jeg fikk anledning. Diskuterte også alltid med tolken som var med meg hva hennes inntrykk av intervjuet/informanten var, i etterkant.

Tolkene var med ett unntak en bekjent av meg som gjorde meg en tjeneste ved å stille opp som oversetter. Tolkene ble også sentrale informanter underveis i feltarbeidet.

Tidsaspektet er sentralt i forhold til språk. Under de første intervjuene forsto jeg svært lite av det som ble sagt på persisk mellom tolk og informant. I løpet av perioden forandret dette seg og under de siste intervjuene var jeg i stand til å oppfatte tema for samtalen og gjenkjenne ord, navn etc.

Jeg utførte det første intervjuet mitt 21. februar og det siste 1. juni. Intervjuene ble i ti av tilfellene utført på informantens arbeidssted, to av dem hjemme hos informanten og to av dem på cafe.

Av de 15 intervjuene anser jeg seks av dem som veldig informative og gode utgangspunkt for analyse. Resten av intervjuene kan jeg karakterisere som middels vellykkede, med unntak av ett intervju som ikke fungerte i det hele tatt.

Tre av informantene møtte jeg flere ganger og om disse har jeg derfor data fra uformelle samtaler og deltagende observasjon, i tillegg til intervjudata.

Uformelle samtaler:

I løpet av feltarbeidsperioden ble jeg veldig godt kjent med to jenter og en gutt, samt hadde mange samtaler med en tredje jente. Samtalene jeg hadde med disse unge iranerne ga meg data som jeg mener vil fungere godt som bakteppe i en analyse av kampen for kvinners rettigheter i Iran.

Temaene samtalene spente rundt var like ofte politiske som personlige og dreide seg ofte om ytringsfrihet, kvinners stilling, parlamentsvalget, unges makt/avmakt, den røde linje, hvordan pushe grenser, sosiale restriksjoner, konsekvenser/sanksjoner, sensur, islam, hijab, framtiden, sosial vs. politisk/rettslig frihet, press fra familie, stat, økonomi, vesten, utdanning/jobb, giftemål, kjæresten, arbeidsløshet.

Det som var felles for disse ungdommene var at de var ferdig eller i ferd med å ta høyere utdanning, de snakket engelsk relativt godt og de beskrev alle et liv fylt av press fra alle kanter. Fra stat, familie, skole og evt. kjæreste.

Jeg noterte omtrent aldri mens jeg var sammen disse informantene, fordi det ville gjøre situasjonen unaturlig. Jeg hadde derimot alltid med meg en liten notatbok jeg kunne skrive i så fort jeg fikk mulighet. Som regel skrev jeg ned samtaledata om kvelden når jeg satt hjemme i leiligheten med laptopen min, eller i familiens stue når jeg tilbrakte kveldene der med dem, noe jeg som oftest gjorde.

Deltagende observasjon:

Mangelen på persisk-kunnskaper gjorde det metodiske verktøyet deltagende observasjon litt av en utfordring. Fordi jeg sjelden forsto hva som ble sagt og fordi samtaler veldig sjelden gikk på engelsk for min skyld, havnet jeg ofte i situasjoner der jeg var til stede og forsto litt av samhandlingsmønstre, samtaletemaer, relasjoner etc., men jeg var sjelden sikker på om mine tolkninger av situasjonen var den rette. Ofte forsto jeg at de jeg var sammen med diskuterte

saker som var høyst relevante for mitt prosjekt, uten at jeg kunne få en utfyllende eller nøyaktig oversettelse av samtalen. Til tross for dette sentrale problemet gjorde jeg mitt beste for å notere ned det lille jeg oppfattet og forsto og tror jeg kan bruke disse observasjonene som bakteppe for hovedanalysen.

Redaksjonsmøtet i et netttidsskrift og protestmøtet mot statlig tvs behandling av temaet polygami var de to viktigste hendelsene jeg deltok og observerte i, i løpet av feltarbeidet. På begge disse møtene fikk jeg oversatt hovedpunktene i diskusjonen til engelsk under debatten/diskusjonene. Da jeg deltok på en feministdebatt på universitetet i forbindelse med kvinnedagen 8. mars, hadde jeg ikke noen til å oversette for meg, men flere av nøkkelpersonene mine deltok og jeg anser møteformen og temperaturen under diskusjonen som nyttige bakgrunnsdata.

Jeg besøkte også den mest populære reformistavisa i Iran og fikk der et innblikk i hvordan unge journalister jobber og hvordan produksjonen av en slik avis foregår og hva den enkelte journalist har ansvar for, i forhold til å overholde grensene for ytringsfrihet samtidig som de har et klart prosjekt om å endre den politiske virkeligheten i landet.

Når det gjelder deltagende observasjon av vanlige unge iraneres liv var en to dagers utflukt med Al-Zahra universitetet (religiøst og kun for jenter), turer på fjellet og i slalombakken, utflukter med en korangruppe bestående av ti-femten ungdommer, to brylluper, et par bursdagsfeiringer og familiebesøk, samt cafebesøk og shopping og et besøk på jenteinternatet ved byens største universitet, blant de mest nyttige i forhold til datainnsamling.

To av de fire ungdommene jeg fikk et vennskapsforhold til observerte jeg mens de krysset arenaer og når de opptrådte i ulike kontekster.

Det var helt klart problematisk å forholde seg til disse personene som venner, samtidig som jeg alltid så på dem som potensielle informanter. På spørsmål om jeg kom til å bruke det de fortalte meg i oppgaven min senere, svarte jeg bekreftende. Jeg er likevel usikker på om de forsto min rolle som feltarbeider fullt ut og vil gjøre mitt ytterste for at informasjonen de har gitt meg blir anonymisert i avhandlingen min.

Tekst/visuelt materiale

Tekstmateriale og visuelt materiale som film og bilder vil også utgjøre en betydelig del av datamaterialet mitt. Jeg har samlet inn et par, tre relevante utgaver av hvert av de aktuelle tidsskriftene jeg tar for meg, samt bedt de 14 intervjuobjektene mine nevne sin beste og sin mest kontroversielle publiserte artikkel. Disse tekstene er med ett unntak på persisk og jeg vil

måtte få dem oversatt av den samme personen jeg brukte som tolk den siste perioden av feltarbeidet.

Ti av tidsskriftene er papirutgaver, mens to av dem er nettidsskrifter. To av tidsskriftene har engelske sider, men disse sidene er i begge tilfellene ikke sentrale..

Dokumentarfilm ”Etter 20 år” om unge iranske jenters framtidsvisjoner (oversatt fra farsi), dokumentaren ”Divorce Iranian Style” om kvinners kamp for skilsmisse i familieretten og dokumentaren ”Tehran 1380”, vil også være viktig bakgrunnsmateriale for min analyse av ytringsfrihet, kvinners posisjon i samfunnet og den politiske situasjonen generelt.

Weblogger (private dagboklignende hjemmesider på engelsk eller farsi) utgjør også en del av kildegrunnet mitt, ettersom dette er en ny og veldig populær måte å omgå restriksjonene rundt sensur og ytringsfrihet, spesielt for unge iranere.

Iransk musikk, poesi, filmer og tv-serier vil også være viktig for min analyse av sensur og unges opplevelse av manglende frihet til å ytre seg.

Avvik fra intensjonen

Det viktigste avviket mellom intensjonen i prosjektbeskrivelsen og faktisk feltarbeid er at jeg ikke fikk innpass til å arbeide frivillig i en redaksjon, slik jeg hadde håpet på. Dette avviket får størst betydning i forhold til vektlegging av intervjuer framfor deltagende observasjon i min analyse. På den annen side ville språkproblemene gjort at jeg nok ikke ville fått 100 prosent ut av en slik feltsituasjon. Jeg opplevde aldri en setting hvor flertallet snakket godt engelsk, slik at samhandlingen ville nok foregått på engelsk uansett. Samtidig sto jeg i en vennsrelasjon til alle jeg brukte som tolker underveis og kunne neppe arrangert det slik at de fulgte meg til daglig.

Jeg fikk heller ikke muligheten til å intervju de mest sekulære feministene, fordi disse enten var i utlandet eller ikke ville snakke med en utlending. Dette gir meg selvfølgelig et hull i analysen, men jeg håper å kunne oppveie dette ved å bruke tidligere intervjuer gjort med de samme personene.

Jeg hadde heller ikke planlagt å bruke så mye tid på vennsrelasjoner og familierelasjoner, slik at fokuset mitt i analysen vil ikke ene og alene bli på redaktørene og journalistene jeg har intervjuet, men også på unge iraneres tanker og opplevelser av temaer som ytringsfrihet, sensur, politisk situasjon, religion og kjønn.

Min intensjon om å ikke bo i en familie, men bosette meg i et pensjonat ble heller ikke fulgt til punkt og prikke. Tryggheten ved å bo i nærheten av og være ”adoptert” inn i en iransk familie var særdeles betydningsfull, samtidig som fordelene ved å ha et eget sted å trekke seg tilbake til var helt nødvendig for å få notert og samlet tankene.

Jeg var heller ikke forberedt på hvor utrolig lang tid det tok å komme seg fra ett sted til ett annet i en kaotisk og forurenset millionby som Tehran, der avstandene er enorme og trafikken alltid står i kork. Dette aspektet gjorde at dagene mine ble korte og jeg fikk utrettet mindre enn planlagt og ble mer sliten enn forutsett på forhånd. Samtidig er det denne virkeligheten tehranere lever i og jeg kunne ikke forstått deres frustrasjoner og bekymringer uten selv å være en del av det.

I stedet for å gå på språkkurs hadde jeg en privat og uformell språklærer, som også ble en fortrolig venn. Fordi vi begge var veldig opptatte, ble tiden jeg brukte på å tilegne meg persisk systematisk, noe mindre enn jeg hadde sett for meg. Samtidig brukte jeg omtrent all min tid sammen med iranere og lærte derfor språket på en mer tilfeldig og sosial måte. Intensjonen om å lytte på lydbåndopptakene underveis, skrive sammendrag til hvert intervju fortløpende og notere flittig hver eneste kveld, ble fort lagt til side, ettersom menneskene jeg ble kjent med krevde mer og mer tid og jeg sjelden følte at jeg kunne takke nei til tilbud om å være med på ting.

Tekniske hindringer som mangel på mobiltelefon de to første månedene og vanskeligheter med å sjekke mail jevnlig gjorde at jeg mistet noen avtaler og fikk møtt færre folk enn optimalt.

Høflighetskodeksen tarof som strukturerer alle iraneres liv i stor grad var også uventet for meg, og jeg opplevde mange ganger at jeg ikke klarte å skille når folk var vennlige og mente det de sa og når folk sa og lovtte ting bare for å være høflige. Det var også vanskeligere for meg enn jeg trodde å oppføre meg slik at folk jeg møtte ikke ble såret eller fornærmet av det jeg sa eller gjorde.

Teoretiske verktøy

Jeg opplevde feltarbeidet som en runddans mellom ulike metodiske verktøy og nye ideer for tematikk og omfang. I mindre grad var de teoretiske verktøy sentrale for meg under innsamlingen av datamateriale i felten. På den annen side har jeg som antropologisk skolert hele tiden i bakhodet sentrale antropologiske begreper og tankesett, slik at for eksempel

Erving Goffmans begreper ”backstage” og ”frontstage” og Pierre Bourdieus teorier rundt kjønnsmakt og habitus, preget min innsamling av data.

Også James C. Scotts teorier i *Domination and the Arts of Resistance* (1990) var relevante å ha i bakhodet under feltarbeidet. Scott lanserer begrepene «hidden transcripts» og «public transcripts of power» i sitt studie av undertrykking blant malaysiere. Hans metode for å avsløre maktrelasjoner og deres innvirkning på diskursen var å sjekke en diskurs mot en annen, de undertryktes tale og aktiviteter mot makthavernes handlinger og uttalelser.

Diskursen som foregår «offstage» (jamfør Ernst Goffmann), bortenfor undertrykkernes direkte observasjon, står alltid i et forhold til den offentlige diskursen og møtet mellom disse er en sone for konstant dragkamp. Men de skjulte transkriptene til de dominerte og de dominerende (som også har en skjult, ikke-uttalt agenda) er aldri i direkte kontakt. Det er derfor viktig for en antropolog å bevege seg mellom ulike kontekster og diskurser.

Jeg ser imidlertid nytten av å lete fram de rette teoretiske verktøyene etter hvert som avhandlingens tematikk og omfang står mer klart for meg og ettersom jeg får tid til å lese meg ytterligere opp på antropologisk litteratur.